

O SCRIERE NECUNOSCUTĂ A LUI DIMITRIE CANTEMIR

Ștefan ȘUTEU

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, România

Desigur că bibliotecile, arhivele de stat și muzeele nu adăpostesc doar hârtoage în zeci și sute de kilometri liniari. Acolo, printre cioburi și relicve de istorie clas(ific)ate, printre clipe și extaze din trecut fosilizate, căutătorul atent va descoperi documente extrem de valoroase. Așa se face că istoricii medievaliști și neobosii cercetători Andrei și Valentina Eșanu din Chișinău oferă publicului o nouă carte intitulată *Dimitrie Cantemir. Cuvânt Panegiricesc de laudă Marelui Mucenic Dimitrie din Tesalonic (1719)*. Aceasta conține textul integral bilingv în limba rusă și română – însoțit de facsimile – al unui document aflat în Fondul Eparhial al Muzeului Istoric de Stat din Moscova, la cota nr. 1011. Manuscrisul este o copie după un original deocamdată pierdut, redactat în limba greacă. Însoțit de un studiu introductiv extrem de bine argumentat (p. 9-35), urmat de textul transcris în limba rusă (p. 37-51), apoi de traducerea sa în română (p. 53-67) și în fine, de fotocopiile manuscrisului moscovit (p. 69-82), volumul care conține și note de subsol cu explicații marginale la textul cantemirian, întrunește calitățile unei ediții critice de primă mână, necesară cercetătorului moștenirii spirituale a marelui principe moldav.

Textul – spre deosebire de altele din epocă aparținând genului elogiativ (precum sunt vestitele *Panegyriques* închinare de Bossuet lui Pavel, Francisc din Assisi, Francisc de Sales etc.) – se focalizează nu atât asupra biografiei, cât a martiriului Sfântului Dimitrie. Repetarea de șapte ori a îndemnelor divine extras din *Pildele* 23:26 – „Dă-mi fiule, inima ta” – conferă un farmec mistic și complet supliciilor sfântului sărbătorit și elogiut de Cantemir. Astfel, prin cele șapte îndemnuri care demarcează corpusul textual și solicită inima sfântului, Dimitrie „izvorătorul de mir” este îndemnat să-și dăruiască Divinității trupul, virtuțile, coroana princiară, sufletul, sângele, iubirea și chiar întinericul mistic în care – anihilându-și dorința de a trăi – pășește într-o posibilă *noche oscura* (cum a numit-o Ioan al Crucii) pentru a-L întâlni pe Mirele cersesc. Astfel martirul, fiind străpuns de sulțile romane pentru a deveni „o cruce vie, [o] cruce suferindă, [o] cruce însuflețită”, a ajuns în „îmbrățișarea lui Dumnezeu” în slavă.

Dimitrie CANTEMIR. *Cuvânt Panegiricesc de laudă Marelui Mucenic Dimitrie din Tesalonic (1719)* / Слово Панегирическое в похвалу Великому мученику Димитрия Фессалонитского (1719). Ediție îngrijită, studiu introductiv și traducere de Andrei și Valentina Eșanu. Iași: Editura „Doxologia”, 2017, 82 p.

Dificultatea care intrigă și se cere soluționată este următoarea: dacă titlul are înscris ca autor pe Antioh, fiul vestitului Inrog („Cuvânt panegiricesc / de laudă [...] / de la / Prealuminatul principe Antioh Cantemir...”), totuși există elemente în text care ne fac să punem la îndoială autenticitatea autorului notat în antet. Citatele biblice din epistolele pauline, evangheliile sau profeții, referințele patristice și filosofice la Augustin, Ieronim, Vasile cel Mare sau Socrate, limbajul frazal șlefuit într-o varietate de sensuri, ne provoacă suspiciuni când citim indicația din titlu referitoare la vârsta autorului aflat „în mersul celui de-al zecelea an al vârstei sale”. Nu putem face altceva decât să ridicăm probleme care sperăm să fie soluționate în viitor. Documentul sapiențial-elogiativ nu are decât 14 pagini și a fost citit în data de 26 octombrie 1719 la Academia slavo-greco-latină din Moscova. Se pare că laudele aduse marelui martir Dimitrie din Tesalonic, în substrat erau adresate țarului de către autor.

Iată însă câteva întrebări la care cei doi editori s-au răspuns în studiul introductiv intitulat sugestiv „De la Dimitrie Vodă Cantemir citire...”: a scris documentul într-adevăr Antioh, un copil de nouă – zece ani? Acesta doar peste șapte ani și-a scris lucrarea de

debut – *Simfonia la Psaltire* (1726), lucrare în care manifestă prea puțină independență și care imită o altă creație a epocii – *Simfonia la Evangheliile* a lui Ivan Ilinski. A fost oare Panegiricul redactat de o altă persoană din anturajul familiei Cantemir, persoană care i l-a încredințat doar spre a fi citit? Cine a fost totuși persoana din același mediu care știa greacă, filosofie morală, teologie patristică, istoria bisericii și teologie biblică? Or de asemenea cunoștințele avea nevoie eventualul autor care a redactat opusul în cauză. Să fi fost acesta pedagogul personal al lui Antioh – Ivan Ilinski? El nu știa greacă. Atanasie Condoidi – pedagogul din Constantinopol? Acesta, deși știa teologie și limba greacă, nu mai era pe atunci în preajma familiei Cantemir. Să fi scris Panegiricul chiar Dimitrie Cantemir, precum afirmă Andrei și Valentina Eșanu, urmându-i pe P. Pecarskii și R.I. Sementcovski? Tot ce-i posibil, căci complexitatea, profunzimea și erudiția autorului care a întocmit Panegiricul ne îndreaptă mai curând spre Dimitrie Cantemir, așa cum încearcă să demonstreze cei doi îngrijitori ai ediției.

(1) Omonimia (Dimitrie-martirul / Dimitrie-prințul) promovată prin discursul elogiativ atrăgea atenția asupra principelui moldav, care căuta să câștige încrederea țarului. (2) Examenul de probitate morală și de credincioșie față de Dumnezeu al martirului Dimitrie, făcea aluzie la aceleași calități ale celui alt Dimitrie, în raport cu țarul. (3) Demersurile de captare a bunăvoinței monarhului rus au început deja cu doi ani înainte, izbindu-se de reticența nobililor din suita imperială. Cu o lună înainte de rostirea discursului, Cantemir i-a solicitat țarului o funcție de stat. (4)

Unele elemente de asemănare între Panegiricul dedicat lui Petru I și cel dedicat martirului Dimitrie sunt izbitoare. Atât în primul, cât și în al doilea nu apare numele Principelui. Primul conține în titlu numele lui Șerban Cantemir, „în curgerea celui de al șaptelea an al vieții sale”; al doilea, numele lui Antioh Cantemir, însoțit de vârsta acestuia: zece ani. (5) Există similitudini între câmpurile marginale ale Panegiricului și cele ale *Descrierii Moldovei* (dispunerea pe partea stângă). Aceste argumente, cei doi cercetători le aduc în favoarea unui răspuns afirmativ la întrebarea pe care tot ei o lansase deja de câțiva ani: „Alt Panegiric al lui Dimitrie Cantemir?”

Rămâne ca (1) originalul să fie descoperit, pentru a obține argumente pro sau contra acestei teze din suportul material, instrumentele de scris și grafia manuscrisului, sau, în caz contrar, (2) să fie stabilite corespondențe între corpusul textului copiat și tradus în limba rusă, cu alte corpusuri cantemiriene scrise în această limbă. Dificultatea dificultăților însă va apărea abia aici: deoarece nu știm cine a tradus din limba greacă în rusă, nu avem niciun sistem de referință la care să raportăm textele cantemiriene rusești cu acest mic document copiat.

Conchid, felicitându-i pentru o astfel de lucrare pe cei doi academicieni (cei doi sunt una!) cu versurile argheziene și cu memorabila frază din *Cartea de nisip* a lui Borges: „Carte frumoasă, cinste cui te-a scris / Încet gândită, gingaș cumpănită; / Ești ca o floare, anume înflorită / Mâinilor mele, care te-au deschis.”; „Mi-a spus că tomul lui se cheamă Cartea de Nisip, pentru că nici cartea, nici nisipul n-au început și nici sfârșit.”

Ion Moraru. *Ritm de Cucuteni - 2*, tehnică mixtă, 40 × 50 cm, 2011.